

Rikser i Buskerud

Steinar Stueflotten, Damenga 19, 3032 Drammen, e-post: steinarstue@c2i.net

Riksefamilien omfatter fem arter i Buskerud, alle relativt fåtallige til sjeldne arter. Sivhøne og sothøne har hekket regelmessig i fylket de siste tiårene, mens vannrikse, myrrikse og åkerrikse opptrer mer sporadisk. Åkerrikse har tidligere hekket i fylket og er muligens på vei tilbake? Vannrikse og myrrikse er ennå ikke med sikkerhet påvist hekkende, men hekking er sannsynlig. Beskrivelsene er basert på den kunnskapen som LRSK i Buskerud for tiden har om disse artene.

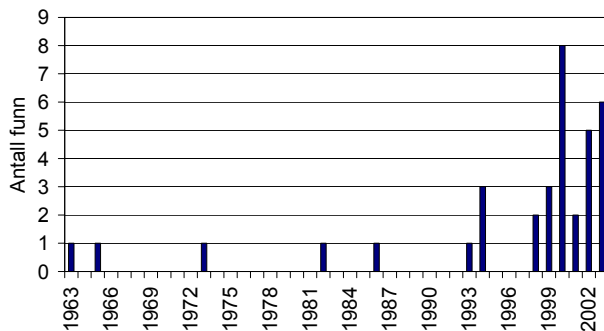
Vannrikse *Rallus aquaticus*

Vannriksa hekker i store deler av Eurasia nord til Sør-Fennoskandia og Sibir. I Norge hekker vannriksa spredt langs kysten fra Østfold og Oslofjordsområdet nord til Møre og Romsdal, men bare få konkrete hekkefunn er gjort. Den norske bestanden er anslått til 100-200 par.

Forekomst i Buskerud

Status: Relativt sjelden og sporadisk gjest, ikke årvisst før i seinere år. Sannsynlig hekkefugl.

Bestand/funn: Det er registrert 33 godkjente funn av 39 individer, pluss noen funn til som ikke er rapportert inn til LRSK. Første kjente funn av arten i Buskerud stammer fra Fiskumvannet, Øvre Eiker midt på 1960-tallet (A. Nævra), men de aller fleste observasjoner er gjort etter 1992. Arten er observert årlig de siste seks årene (se figuren nedenfor). Rekordmange observasjoner ble gjort i 2000 (minst 8 funn av 11 individer).

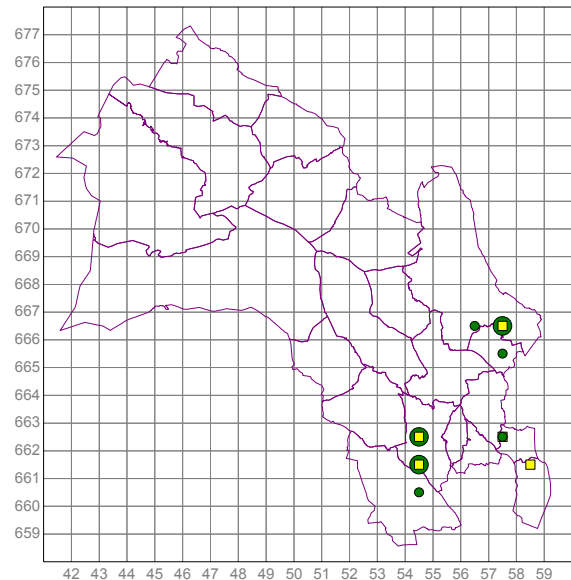

Antall funn per år av vannrikse.

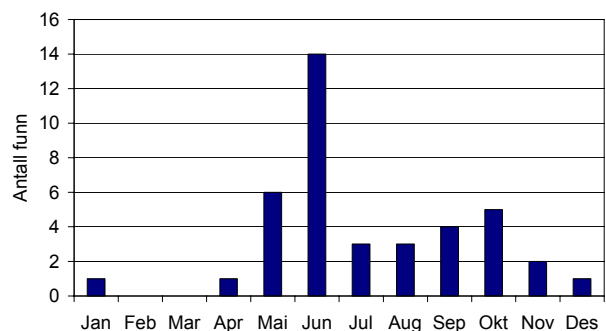
Vannriksa er en anonym og nattaktiv fugl som sjelden blir sett, men som avsløres på sine skarpe lydytringer. Alle funn er fra de nedre delene av fylket, og over halvparten stammer fra Fiskumvannet. Flere funn er også gjort i Nordre Tyrifjorden våtmarksystem, i Steinsfjorden, Hole og på Linnestranda, Lier. Ut over dette foreligger det kun enkeltfunn fra Øyen-Lågen, Kongsberg og Sætre, Hurum. De fleste observasjonene dreier seg om enkeltindivider, men 2 ind ble hørt i Svendsrudvika, Hole juni 1999, 3 ind

Fiskumvannet og 2 ind Øyen-Lågen sommeren 2000, 2 ind Steinsvika 06.06.02 og Fiskumvannet 29.05.03. Arten har tilhold i næringsrike våtmarker, både ved ferskvann og brakkvann (Linnestranda), spesielt der taker dominere vegetasjonen.

Vannrikse

Kartet viser utbredelsen til vannrikse i Buskerud per 2003 (runde, mørke prikker angir Atlas-hekkekodene mulig og sannsynlig hekkende; firkantede, lyse prikker funn utenom hekketida; små prikker 1-5 funn, mellomstore 6-10 funn).

Sesongmessig fordeling av funn av vannrikse.

Trekk og overvintring: Trekkfugl som normalt ankommer i første halvdel av mai, tidligst Fiskumvannet 22.04.00, gjennomsnittlig ankomstdato 16.05. (6 år). Hyppigst observert fra ultimo mai og ut juni måned. Høsttrekket foregår i september-oktober. Noen vannrikser kan overvintre spredt langs norskekysten. Det er også gjort noen få vinterfunn i Buskerud: 1 ind Fiskumvannet 21.11.99, 1 ind Sætre 17.12.00 og muligens 1 ind Steinsvika 06.01.98.

Myrrikse *Porzana porzana*

Myrriksa hekker i Europa nord til Sør-Fennoskandia, og videre østover i Sentral-Asia til Altai. I Norge forekommer arten spredt og uregelmessig nord til Nordland, særlig i kyststrøk og på Sørøstlandet, hvor den sikker også hekker år om annet, selv om få konkrete funn er gjort. Den norske bestanden er anslått til 10-100 par.

Forekomst i Buskerud

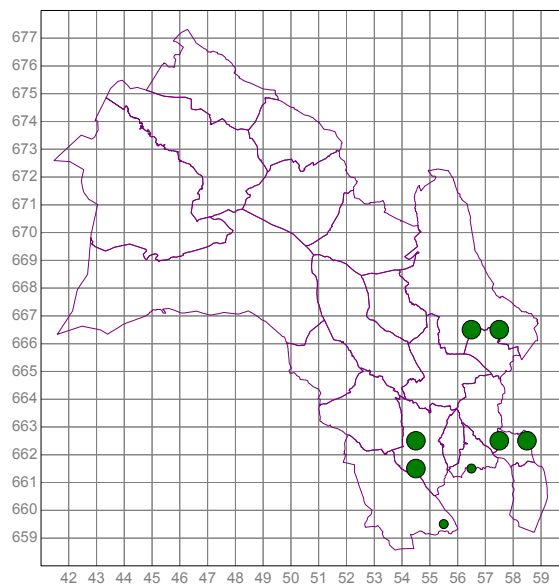
Status: Relativt sjelden og sporadisk gjest, ikke årviss. Sannsynlig hekkefugl.

Bestand/funn: Det er registrert 32 godkjente funn av 39 individer, pluss noen funn til som ikke er rapportert inn til LRSK. Første observasjon av arten ble gjort ved Fiskumvannet, Øvre Eiker i 1963 (Ø. Mobraåten). Arten er ikke årviss i fylket. De beste årene så langt har vært 1978 og 2002 med fire funn hver og 2003 med 5 funn. 2000 var et svært godt år for arten i Norge, men i Buskerud ble det bare gjort to funn av tre individer. Etter 2000 er myrriksa blitt observert årlig, noe som kan tyde på at den er blitt litt vanligere de siste årene.

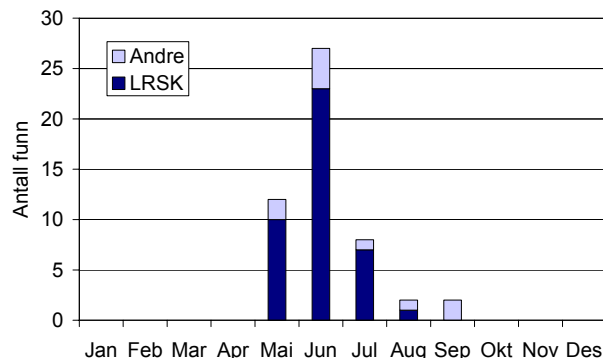
Myrriksa er som vannriksa, en nattaktiv fugl som lever i skjul. Den blir derfor sjelden sett, men i hekketida kan hannens karakteristiske og taktfaste *huitt-huitt* rop høres på lang avstand i nattemørket. Arten foretrekker næringsrike myrer, sumper og småtjern med tett starr- og snellevegetasjon framfor høy takrørvegetasjon.

Alle funn er gjort i de nedre delene av fylket, de fleste ved Fiskumvannet, samt i Steinsvika og Onsakervika, Hole og Juveren/Lamyra, Ringerike. Ut over dette foreligger det kun fire funn fra området ved Linnestranda, Lier (1977, 1978, 1982 og 2001), to på Nærnes, Røyken (1978 og 1979), ett i Svensedammen, Drammen (2000), ett ved Komnes, Kongsberg (2003), og ett ved Ask, Ringerike (2003). De fleste observasjonene gjelder enkeltindivider, men 3 ind ble hørt ved Fiskumvannet i 1963 og 2 ind samme sted i 1983, 2000 og 2003, også 2 ind i Sælabonn, Hole 09.06.89, Onsakervika, Hole juni-juli 2002 og Ask 08.07.03.

Myrrikse

Kartet viser utbredelsen til myrrikse i Buskerud per 2003 (Atlas-hekkekoder som for vannriksa).

Sesongmessig fordeling av funn av myrrikse.

Trekk og overvintring: Trekkfugl som ankommer i mai, tidligst Fiskumvannet 08.05.03 og Svensedammen, Drammen 09.05.00, gjennomsnittlig ankomstdato 23.05. (11 år). De fleste observasjoner er gjort i juni måned (ultimo mai – primo juli), seinest observert på Linnestranda 13.09.82. Arten er ikke med sikkerhet observert om vinteren i Buskerud, men arten kan overvintre i Norge enkelte år.

Åkerriksa *Crex crex*

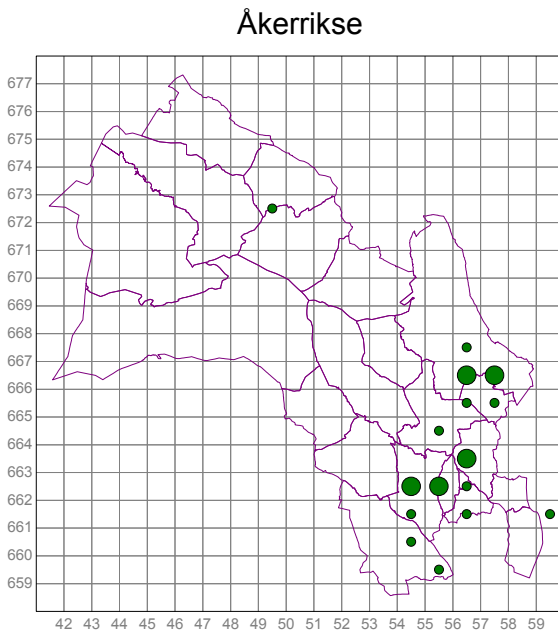
Åkerriksa forekommer sparsomt til lokalt vanlig i det meste av det sentrale Eurasia. Norge utgjør nordområdet for arten i Europa. Åkerriksa var fram til begynnelsen av forrige århundre en relativt vanlig hekkefugl i lavlandet i Sør-Norge nord til Helgeland. Arten har vært mer eller mindre fraværende fra Østlandet etter 1950, men antall observasjoner har

økt noe igjen i seinere år, og 2002 var et rekordår i så måte. I Atlas-prosjektet ble den norske bestanden anslått til mindre enn 100 par. Åkerriksa regnes som en direkte truet art i Norge.

Forekomst i Buskerud

Status: Relativt vanlig art for 100 år siden, men bare sjelden og sporadisk gjest i nyere tid, ikke årvisst før i seinere år. Sannsynlig hekkefugl.

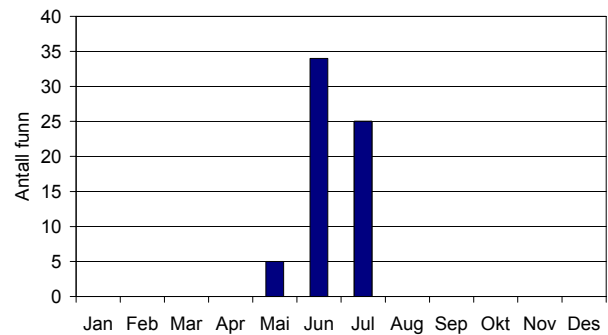
Bestand/funn: Det er registrert over 50 funn av åkerriksa i Buskerud etter 1960, av disse 17 funn av 28 individer bare i 2002. Arten er kjent for å kunne opptre invasionsartet i Nord-Europa, men en så stor invasjon som den i 2002, er ikke kjent fra Norge i nyere tid. Arten har vært årvisst i fylket f.o.m. 1998, før dette ble det bare gjort 1-3 funn år om annet. Også åkerriksa er nattaktiv og oppdages lettest når hannene høylytt krekser i vei i seine kvelds- og nattetimer fra territoriene sine ute i åker og eng.

Kartet viser utbredelsen til åkerriksa i Buskerud per 2003 (Atlas-hekketkoder som for vannriksa).

I Atlas-prosjektet (1975-1985) ble åkerriksa registrert i bare 4 ruter i Buskerud. Per 2003 er arten registrert i 16 ruter. Arten har m.a.o. økt i utbredelse og opptrådt årvisst siden 1998. Alle funn etter 1986 er med ett unntak gjort i nedre deler av Buskerud, de fleste i kommunene Øvre Eiker, Hole og Ringerike, men også med et par funn i Kongsberg, Drammen og Lier (tidligere også ett funn ved Storsand, Hurum 14.06.75 og Åmot, Modum 02.06.81). Sommeren 2002 ble det dessuten hørt 1 ind på Skaga i Gol (Stian Sannes). I 2003 ble det observert minst 5 forskjellige individer i Buskerud. Åkerriksa er sterkt knyttet til kulturmark og har tilhold i kornåkrer,

slåtteeenger og tilknyttet brakkmark. Selv om både par og stedfaste hanner er observert flere år (Atlas-kode C), er ikke arten med sikkerhet påvist hekkende i fylket i nyere tid.

Sesongmessig fordeling av funn av åkerriksa.

Trekk: Trekkfugl som ankommer i månedsskiftet mai/juni, tidligst Fiskumvannet, Øvre Eiker 22.05.02 og Nedre Hoen, Øvre Eiker 23.05.76, gjennomsnittlig ankomstdato 27.05. (7 år). Åkerriksa kan normalt høres krekse fram til medio juli. Arten er ikke observert seinere enn ultimo juli i Buskerud (seinest på Hals, Øvre Eiker 29.07.94), men forekommer sikkert også utover i august. Arten forlater landet i september.

Sivhøne Gallinula chloropus

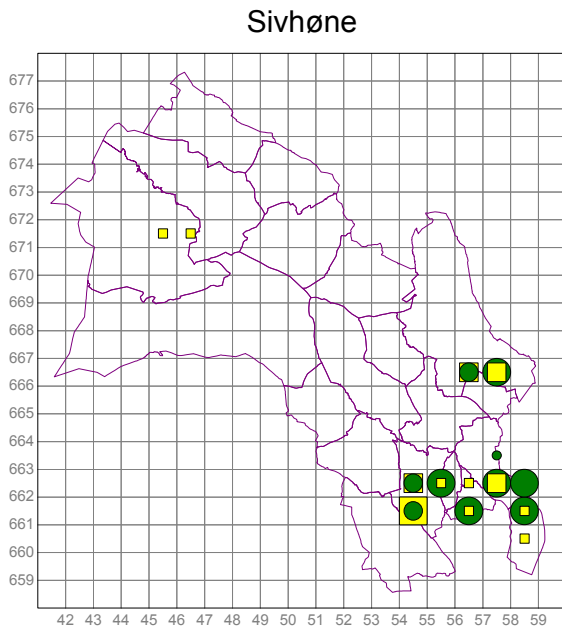
Sivhøna forekommer spredt i alle verdensdeler, hovedsaklig i tempererte strøk. Arten har en begrenset utbredelse i Norge med tyngdepunkt i Oslofjordsområdet og på Jæren, men hekker spredt langs kysten nord til Trondheimsfjorden og i innlandet på Østlandet. Den norske bestanden er estimert til 500-2000 par.

Forekomst i Buskerud

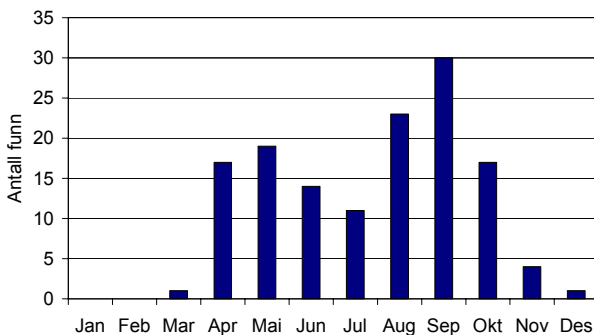
Status: Fåtallig men regelmessig hekkefugl i nedre deler av Buskerud. Trekkfugl.

Bestand: Det er gjort over 100 funn av arten i Buskerud. Første sannsynlige hekkefunn ble gjort på Linnesstranda i 1955 (Haftorn 1971). Første funn i Hallingdal ble gjort ved Strandafjorden, Ål 27.04.69. Arten etablerte seg som hekkefugl i dammer på Nærnes, Røyken på 1970-tallet. Den ble påvist hekkende eller sannsynlig hekkende i åtte Atlas-ruter (1975-1985), bl.a. i Fiskumvannet, Miletjern, Steinsvika og i noen dammer på Sætre. Sivhøna hekket også i Juveren, Ringerike på begynnelsen av 1990-tallet og på nytt i 2003, og ble påvist hekkende for første gang i Svensedammen, Drammen i 1992, og muligens i Ulvenvannet, Lier i 2001. Bestanden gikk noe tilbake i perioden 1999-2001, men tok seg opp igjen i 2002-2003.

Sivhøna hekker i næringsrike og vegetasjonsrike tjern og dammer som ofte er helt tilgrodd av vannplanter utpå sommeren. Trolig hekker det rundt 10-15 par i Buskerud.

Kartet viser utbredelsen til sivhøne i Buskerud per 2003 (Atlas-hekketider og funn utenom hekketida som for vannrike; store firkanter betyr >10 funn).

Sesongmessig fordeling av funn av sivhøne.

Trekk og overvintring: Trekkfugl som normalt ankommer i siste halvdel av april, gjennomsnittlig ankomstdato: 18.04. (14 år), tidligst Ustedalsvassdraget, Hol 29.03.80! og Hokksund, Øvre Eiker 04.04.01. Sivhøna trekker bort igjen i september - oktober. Siste observasjonsdato er i gjennomsnitt 21.10. (13 år), men arten sees av og til ut i begynnelsen av november. Enkeltindivider kan også gjøre overvintringsforsøk i milde vintre, f.eks. 1 ind Fiskumvannet 26.11.84 og Vestfosselva ultimo desember 1999, overvintret også her (ved Langebru) vintrene 1975/76 og 1976/77 (Nævra 1979).

Sothøne *Fulica atra*

Sothøna hekker i store deler av Eurasia og Oceania, samt spredt i Nord-Afrika. I Norge fins arten stort sett i de samme områdene som sivhøna, men den er ikke særlig tallrik noen steder. Sothøne har sitt tyngdepunkt på Sørøstlandet, Jæren og rundt Trondheimsfjorden. Her er den en karakterart i næringsrike lavlandssjøer. Den norske bestanden er estimert til 500 – 2000 par.

Forekomst i Buskerud

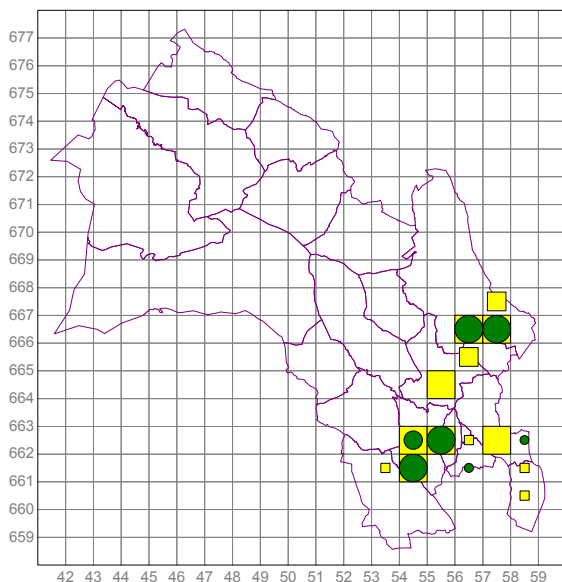
Status: Fåtallig men regelmessig hekkfugl i nedre deler av Buskerud. Trekkfugl som kan overvintr.

Bestand: Sothøna hekker i flere næringsrike vann i nedre deler av Buskerud, oftest i litt større, næringsrike innsjøer med takrør. Sothøna er i motsetning til sivhøna og riksene, lett å få øye på da den ofte bruker det åpne vannspeilet til næringsøk. Når arten for første gang ble påvist i Buskerud, er ikke kjent, men vi kjenner i alle fall til funn på 1960-tallet. Arten økte i antall og utbredelse på 1970-tallet. Første kjente observasjon i Fiskumvannet var i 1974. Første hekkfunn i fylket ble gjort i Miletjern, Nedre Eiker i 1978. I Nordre Tyrifjorden ble første hekking påvist i Juveren i 1983 (på andre lokaliteter først i 1993-94), i Fiskumvannet først på slutten av 1980-tallet (1988). Arten ble påvist hekkende eller mulig hekkende i fire Atlas-ruter i perioden 1977-1989. Antall par har økt mye utover på 1980- og 1990-tallet, og det hekker nå trolig 30-50 par i fylket. De viktigste hekkeplassene fins i Fiskumvannet (3-6 par), Miletjern (4-6 par), og i Juveren, Synneren og Steinsfjorden (til sammen 15-35 par; 34 reir i 2003 (Larsen m.fl. 2003)). Ellers forekommer arten mer tilfeldig (1 par hekket bl.a. i Svensedammen, Drammen i 2003).

Sothøne i Miletjern, Nedre Eiker 17.04.04.

Sothøne

Kartet viser utbredelsen til sothøne i Buskerud per 2003 (Atlas-hekketider og funn utenom hekketida som for sivhøne).

Trekk og overvintring: Trekkfugl som normalt ankommer primo april, gjennomsnittlig ankomstdato 09.04. (17 år), tidligst Fiskumvannet, Øvre Eiker 25.03.98. Høsttrekket foregår i september-oktober, men mange blir igjen til isen legger seg i november. Arten overvintrer nå relativt vanlig og til dels i store antall enkelte år, så sant isforholdene tillater det. 160 ind i Steinsfjorden i desember 2000 og 165 ind i Vikbukta samme sted 04.12.03 er rekord, men normalt dreier det seg om langt færre (5-30 ind). Andre store antall observert høsten 2003: ca. 110 ind i Fiskumvannet primo oktober 2003 og 180 ind i Steinsfjorden 18.11.03. Antallet avtar mye utover vinteren, og i slutten av februar er det normalt bare et fåtall individer igjen å se. Faste overvintringsplasser fins i Vestfosselva, Fiskumvannet, Bergsjøen/Vikersund og Nordre Tyrifjorden/Steinsfjorden, sjelden ellers som f.eks. i Randselva, Drammesselva og Lågen i Kongsberg. Arten sees sjelden i saltvann i Buskerud, men er observert flere ganger på Linnestranda vår og høst, og en gang ved Verket, Hurum (11.01.03).

Referanser

Gjershaug, J.O. m.fl. (red) 1994. Norsk Fugleatlas. Norsk Ornitologisk Forening, Klæbu.

Larsen, B.H., Ree, V, Brandt, M. og Myrmo, K. 2002. Sjøfuglovervåkingen i Steinsfjorden og Tyrifjorden i 2002. Buskvetten 18 (4): 102-110.

Larsen, B.H., Brandt, M., Myrmo, K. & Ree, V. 2003. Sjøfuglovervåkingen i Steinsfjorden og Tyrifjorden i 2003. Buskvetten 19 (4): 103-112.

Nævra, A. 1979. Fuglefaunaen i Øvre Eiker. NOF - Øvre Eiker lokallag Utg. 4: 26.

Ree, V. 1995. Fuglelivet i og ved Nordre Tyrifjorden. Ringerike Viltneimnd, Hønefoss.